

¹⁰ Лазарев С. В. Вказана праця.

¹¹ Конституція України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>

Резюме

Ткаченко М. О. Правова сутність поняття «мирова угода».

Стаття присвячена розгляду правового значення, поняття та змісту мирової угоди в загально-правовому аспекті. Проаналізовано деякі підходи до визначення поняття «мирова угода». Надано пропозиції щодо вдосконалення використання термінології, зокрема вказано на доцільність заміни терміна «мирова угода» на «мировий договір». У статті враховано специфіку як галузевого, так і міжгалузевого сприйняття і правової регламентації мирової угоди, порівнюється поняття та значення мирової угоди з нотаріально посвідченим договором. Встановлено, що поняття «мирова угода» слід розглядати не тільки з точки зору галузевого або міжгалузевого процесуального простору, а й обов'язково з позицій загально-правового аналізу, що допоможе визначити її сутність в широкому і, в наступному, уточнити у вузькому розумінні.

Ключові слова: мирова угода, мировий договір, укладення, врегулювання, цивільне судочинство.

Резюме

Ткаченко М. О. Правовая сущность понятия «мировое соглашение».

Статья посвящена рассмотрению правового значения, понятия и содержания мирового соглашения в общеправовом аспекте. Проанализировано некоторые подходы к определению понятия «мировое соглашение». Даны предложения по усовершенствованию использования терминологии, в частности указано на целесообразность замены термина «мировое соглашение» на «мировой договор». В статье учтено специфику как отраслевого, так и межотраслевого восприятия и правовой регламентации мирового соглашения, сравнивается понятие и значение мирового соглашения с нотариально удостоверенным договором. Установлено, что понятие «мировое соглашение» следует рассматривать не только с точки зрения отраслевого или межотраслевого процессуального пространства, но и обязательно с позиций общеправового анализа, что позволит определить ее сущность в широком, и, в последующем, уточнить в узком смысле.

Ключевые слова: мировое соглашение, мировой договор, заключение, урегулирование, гражданское судопроизводство.

Summary

Tkachenko M. The legal essence of the concept of «settlement agreement».

The article is devoted to the consideration of the legal meaning, concept and content of the settlement agreement in the general legal aspect. Some approaches to the definition of settlement agreement have been implemented. The proposals on improving the use of terminology are given, in particular, the expediency of replacing the term settlement agreement with the settlement treaty is given. The article takes into account the specifics of both sectoral and inter-industrial perception and legal regulation of the settlement, comparing the notion and meaning of the settlement agreement with a notarized agreement. It is established that the concept of “settlement agreement” should be considered not only from the point of view of sectoral or inter-branch procedural space, but also necessarily from the standpoint of general legal analysis, which will determine its essence in the broad and, further, clarify in the narrow sense.

Key words: settlement agreement, settlement treaty, settlement, civil justice.

УДК 342.72

Д. А. ЧИЖОВ

Денис Анатолійович Чижов, аспірант Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

До 2014 р. Україна не стикалася з проблемою внутрішньо переміщених осіб. У березні цього ж року тисячі осіб змушені були раптово залишити свої місця постійного проживання у Автономній Республіці Крим і Донецькій та Луганській областях в результаті російської агресії. Фактично ці внутрішньо переміщені особи – це особи, які підпадають під визначення «вимушені переселенці», але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються в країні та можуть користуватися її захистом. Специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що будучи громадянами держави і залишаючись на її території, вони знаходяться під юрисдикцію і захистом своєї країни.

У вітчизняній правовій науці до 2014 р. питання правового забезпечення права і свобод внутрішніх переселенців науковці розглядали виключно в контексті дослідження міжнародних міграційних процесів або захисту права біженців. Певні аспекти правового регулювання статусу внутрішніх переселенців висвітлювали у свої публікаціях такі вітчизняні дослідники, як О. М. Балакірева, Н. П. Бортник, В. В. Володьков, А. В. Осау-

ленко, А. Є. Краковська, А. О. Медвідь, О. Р. П'ятковська, О. А. Ровенчак, К. М. Соколицька, О. С. Сاینчин, М. М. Сірант.

Метою статті є аналіз нормативно-правових аспектів і практики соціального захисту вимушених переселенців в Україні та надання пропозицій для удосконалення законодавства щодо регулювання правового статусу цієї категорії громадян України.

У звіті Центру моніторингу внутрішніх переміщень (The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC)) зазначено, що у 2016 р. в результаті конфліктів і насильства внутрішніми переселеннями стало 6,9 млн осіб. Найбільше переселенців нараховується у Демократичній Республіці Конго, майже мільйон осіб були вимушені покинути свої домівки внаслідок насильницьких зіткнень у провінціях Північне Ківу, Південне Ківу і Касаї. У загальній кількості на Близькому Сході (Сирія, Іран та Ємен), кількість вимушених переселенців сягнула понад 2 млн осіб.

Країни з найбільшою кількістю внутрішньо переміщених осіб через військові конфлікти і насильство у 2016 р.: Демократична Республіка Конго (922 000 осіб); Сирія (824 000 осіб); Ірак (659 000 осіб); Афганістан (653 000 осіб); Нігерія (501 000 осіб); Ємен (478 000 осіб); Індія (448 000 осіб); Ефіопія (296 000 осіб); Південний Судан (281 000 осіб); Філіппіни (280 000 осіб)¹.

На пострадянському просторі неодноразово виникали збройні конфлікти, які зумовлювали появу значної кількості внутрішньо переміщених осіб. Так, це Молдова – конфлікт в Придністров'ї (1992 р.); Грузія – Абхазія і Південна Осетія (2008 р.); конфлікт між Азербайджаном і Вірменією через Нагірний Карабах (1987–1994 рр.); військовий конфлікт між Російською Федерацією та Чеченською Республікою Ічкерією (1994–1996 рр.; 1999–2009 рр.).

На початку 2014 р. Росія анексувала Крим і здійснила збройне вторгнення на Схід України. Це зумовило появу активної внутрішньої міграції в Україні².

Проблема регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб для світового співтовариства виникла в ХХ ст. у зв'язку з громадянськими війнами на території країн Африки та Південного Сходу. Проблема ускладнювалася тим, що особи, які хоча і за зовнішніми ознаками знаходилися в ситуації, що є аналогічною до проблем біженців, проте не підпадали під цю категорію (не перетинали міжнародно визнаних кордонів держави), їхні права не гарантувалися міжнародно-правовими актами.

На початку 90-х рр. ХХ ст. проблеми осіб, переміщених всередині країни, не були предметом правового регулювання у міжнародних договорах на універсальному рівні. У 1992 р. затверджено посаду Представника Генерального секретаря ООН з прав переміщених всередині країни осіб, якому було доручено розроблення міжнародних стандартів щодо права внутрішньо переміщених осіб³.

У січні 1998 р. було прийнято Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб (далі – Керівні принципи). З моменту прийняття цей міжнародний документ загалом отримав загальне визнання як нормативна основа для захисту внутрішніх переселенців. Глави держав і урядів, які зібралися у вересні 2005 р. в Нью-Йорку на Всесвітній саміт, визнали Керівні принципи «важливими міжнародними рамками для захисту внутрішньо переміщених осіб». На Саміті безпеки, стабільності і розвитку у 2006 р. прийнято протокол, який зобов'язує держави прийняти національне законодавство з урахуванням положень Керівних принципів. Інші регіональні організації, включаючи Африканський союз, Організацію Американських держав і Раду Європи, закликали свої держави-члени використовувати Керівні принципи і включити їх в свої внутрішні закони й політику⁴.

У Керівних принципах термін «внутрішнє переміщення» описує ситуацію, за якої окремі особи та групи змушені або зобов'язані покинути свої будинки і перебувати далеко від власних домівок, але залишаються в межах своїх країн. Другий елемент відрізняє їх від біженців, які також є вимушеними переселенцями, але через міжнародно визнані державні кордони.

Ці Принципи відображають міжнародні норми у сфері прав людини і положення міжнародного гуманітарного права. Вони є обов'язковими для застосування: Представником Генерального секретаря з питань про переміщених всередині країни осіб при виконанні його мандата; державами, що зіткнулися з проблемою внутрішніх переселенців; іншими органами влади, групами осіб і окремих осіб в їх відносинах з переміщеними всередині країни особами; міжурядовими і неурядовими організаціями при прийнятті заходів у зв'язку з наявністю внутрішньо переміщених осіб.

Крім цього, у Керівних принципах детально описано гарантії, доступні внутрішньо переміщеним особам, які мають надаватися як для запобігання довільного переміщення, так і для його пом'якшення та припинення. Крім того, в Керівних принципах викладено стандарти, що стосуються надання гуманітарної допомоги. Керівні принципи засновані на існуючих нормах у сфері прав людини і вимог гуманітарного права. Таким чином, вони відображають існуючі правила та роз'яснюють, як вони застосовуються до умов внутрішнього переміщення. Цей підхід сприяв міжнародному схваленню Керівних принципів, що відображено в їх все більш поширеному відображенні у внутрішньому законодавстві багатьох країн світу.

У 2014 р. в Україні виникла необхідність забезпечення реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян України, що стали внутрішньо переміщеними особами, внаслідок тимчасової окупації частини території України і були вимушені покинути своє місце проживання, з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства і масових порушень прав людини.

15 квітня 2014 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України»⁵. У нормах даного закону не містилося поняття «внутрішньо переміщені особи», а використовувалися наступні терміни: «громадяни України, які проживають на тимчасово

окупованій території», «громадяни, які переселилися з тимчасово окупованої території», «громадяни України, які виїхали за межі тимчасово окупованої території».

У ч. 1 ст. 18 цього Закону України визначено гарантії права і свобод для такої категорії осіб, зокрема зазначено: «Громадянам України гарантується дотримання у повному обсязі їхніх прав і свобод, передбачених Конституцією України, у тому числі соціальних, трудових, виборчих прав та права на освіту, після залишення ними тимчасово окупованої території»⁶.

Для встановлення і забезпечення гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб 20 жовтня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁷.

У ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено поняття внутрішньо переміщеної особи, гарантії дотримання їх права і свобод, захист від примусового внутрішнього переміщення та примусового повернення на попереднє місце проживання, облік та реєстрація місця проживання внутрішньо переміщених осіб, забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту тощо.

Не заважаючи на прийняття нових нормативно-правових актів та внесення змін до чинних з метою врегулювання реалізації та захисту права і свобод вимушеними переселенцями, залишається ціла низка невирішених проблем.

Під час проведення 17 лютого 2016 р. Парламентських слухань на тему: «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на території, не контрольованій українською владою в зоні проведення антитерористичної операції», заступник Міністра соціальної політики України наголосив, що основні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян, полягають у таких основних моментах, які визначають потреби людей у соціальному захисті: розміщення для проживання людей; працевлаштування людей, які можуть працювати, але не можуть знайти роботу; медичне обслуговування та психологічна реабілітація громадян; питання доступу до освіти, культурної й соціальної реінтеграції⁸.

Однак найбільш негативним явищем стала практика ігнорування органами влади положення ч. 1 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁹, яким встановлено, що «факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково». Це призводило до неможливості реалізації прав внутрішньо переміщених осіб отримати соціальні виплати. Так, працівники Державної міграційної служби після набрання чинності вказаним законом¹⁰ перестали проставляти штампи про реєстрацію місця проживання на довідках внутрішньо переселених осіб, оскільки втратили відповідні повноваження відповідно до цього Закону¹¹.

Водночас органи соціального захисту населення нерідко розглядали довідку внутрішньо переселених осіб без відмітки органу міграційної служби як недійсну, керуючись постановами Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 1 жовтня 2014 р. № 509¹² та «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 р. № 505¹³, які протягом значного часу залишались неузгодженими із нормами Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹⁴. З огляду на це частина внутрішньо переміщених осіб не могла отримати соціальних виплат через небажання ряду органів влади дотримуватись нормативно-правового акту вищої юридичної сили.

У січні 2016 р. Міністерство соціальної політики України направило структурним підрозділам з питань соціального захисту населення лист із вказівкою про те, що постанови Кабінету Міністрів України щодо обліку внутрішньо переміщених осіб¹⁵ та надання їм адресної щомісячної допомоги повинні застосовуватися без змін, що були внесені до Закону¹⁶. Практика невиконання Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹⁷ в частині безстроковості дії довідки внутрішньо переміщених осіб в окремих випадках зустрічалася впродовж усього року, проте масові порушення прав внутрішньо переселених осіб у зв'язку з невизнанням довідок внутрішньо переміщених осіб без відміток ДМС припинилися після внесення відповідних змін до постанов Кабінету Міністрів України 8 червня 2016 року¹⁸.

Крім цього, у звіті Спеціальної моніторингової місії в Україні Організації з безпеки та співробітництва в Європі за липень 2016 р. зазначено, що призупинення виплати пенсій особам, які проживають у непідконтрольних уряду районах, мало негативні для них наслідки і особливо незадовільно вплинуло на літніх людей та очолювані жінками домогосподарства, які залишилися з обмеженими коштами для існування або без них. Крім того, переміщення державних соціальних служб призвело до того, що доступ до них все більш ускладнювався, що негативно позначилося на людях, які залежали від діяльності цих установ¹⁹.

У доповіді спеціального доповідача з питання права внутрішньо переміщених осіб ООН Чалокі Бейані від 18 квітня 2017 р. міститься короткий аналіз проблем забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні, Сербії та Косово і Грузії у 2016 році. Зокрема, зазначено, що однією з головних проблем, які зачіпають благополуччя внутрішньо переміщених осіб в Україні, є залежність виплати їм пенсій та соціальних допомог від наявності реєстрації за місцем проживання, що пов'язано з системою, заснованою на посвідченні фактичного місця проживання. Це призводить до затримки виплат майже 500 000 внутрішньо переміщеним особам, які проживають на сході України. Спеціальний доповідач рекомендує вжити заходів з тим, щоб такі виплати не залежали від місця реєстрації внутрішньо переміщених осіб. Свобода пересування також

залишається проблематичною. На кількох контрольно-пропускних пунктах уздовж лінії зіткнення люди змушені проводити в чергах години, а то й дні з ризиком для безпеки. Для літніх людей, дітей, вагітних жінок та осіб з обмеженими можливостями не створено жодних спеціальних умов. Спеціальний доповідач закликає усі сторони надати безперешкодний доступ для гуманітарної допомоги і дозволити людям вільно переміщатися з метою забезпечення безпеки, отримання доступу до послуг та забезпечення їх прав.

Також спеціальний доповідач з питання про права людини внутрішньо переміщених осіб ООН рекомендував уряду України розробити всеосяжну і перспективну стратегію щодо внутрішньо переміщених осіб, яка буде спрямована на облік їх потреб і прав (в тому числі у сфері зайнятості, житла, соціальної допомоги, реєстрації та участі в політичному житті) в рамках політики і програм з урахуванням переміщення, з кінцевою метою вироблення довгострокових рішень для внутрішньо переміщених осіб²⁰.

Отже, можемо зробити такі висновки. Законодавче врегулювання правового статусу внутрішньо переміщених осіб стало важливим кроком для забезпечення реалізації та захисту прав цієї соціально вразливої категорії населення. Аналіз нормативно-правових актів щодо статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні та проблем забезпечення їх права на соціальний захист свідчить про необхідність подальшого вдосконалення підзаконних актів та приведення їх у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

¹ DMC GRID 2017. Global Report on Internal Displacement : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2017/#>

² Обліковано 1 586 439 переселенців, – Мінсоцполітики : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/13732.html>

³ *Бекашев Д. К.* Международно-правовое регулирование вынужденной и трудовой миграции : моногр. / Д. К. Бекашев, Д. В. Иванов. – М. : Проспект, 2013. – С. 8.

⁴ Protecting Internally Displaced Persons: A Manual for Law and Policymakers October 2008 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/50f955599.pdf>

⁵ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

⁶ Там само.

⁷ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 10 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

⁸ Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на території, не контролюваній українською владою в зоні проведення антитерористичної операції: Стенограма Парламентських слухань 17 лютого 2016 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl1702116%20.htm

⁹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 10 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Про облік внутрішньо переміщених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 81. – Ст. 43.

¹³ Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 80. – Ст. 22.

¹⁴ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 10 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

¹⁵ Звернення до Голови Верховної Ради України, народних депутатів, Прем'єр-міністра України та Мінсоцполітики від групи НУО, які опікуються правами внутрішньо переміщених осіб від 08 лютого 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vpl.com.ua/uk/news/відкриті-звернення/>

¹⁶ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

¹⁷ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 10 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

¹⁸ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2016 р. № 167 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 23. – Ст. 91.

¹⁹ Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах: тематичний звіт Спеціальної моніторингової місії в Україні Організації з безпеки та співробітництва в Європі за липень 2016 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/261206?download=true>

²⁰ Доклад Спеціального докладчика по вопросу о правах человека внутренне перемещенных лиц от 18 апреля 2017 г. № A/HRC/35/27 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?rel-doc=y&docid=593a950c4>

Резюме

Чижов Д. А. Особливості забезпечення права на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Визначено міжнародні й національні нормативно-правові акти щодо правового забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Проаналізовано проблеми забезпечення реалізації й захисту права на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Ключові слова: права людини, внутрішньо переміщені особи, право на соціальний захист.

Резюме

Чыжов Д. А. Особенности обеспечения права на социальную защиту внутренне перемещенных лиц в Украине.

Определены международные и национальные нормативно-правовые акты по правовому обеспечению прав внутренне перемещенных лиц. Проанализированы проблемы обеспечения реализации и защиты права на социальную защиту внутренне перемещенных лиц в Украине.

Ключевые слова: права человека, внутренне перемещенные лица, право на социальную защиту.

Summary

Chizhov D. Features of providing the right to social protection of internally displaced persons in Ukraine.

International and national regulations on legal support for the rights of internally displaced persons are defined. The problems of ensuring the realization and protection of the right to social protection of internally displaced persons in Ukraine are analyzed.

Key words: human rights, internally displaced persons, right to social protection.

УДК 346.9

Т. М. ЧУБАР

Тетяна Миколаївна Чубар, здобувач Київського університету права НАН України, суддя Черкаського окружного адміністративного суду

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАРАХУВАННЯ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ

Зарахування зустрічних однорідних вимог (далі – зарахування) набуває популярності в умовах фінансової кризи. Більшість розрахунків за придбані товари (послуги) можуть бути «проведені» саме завдяки погашенню взаємної заборгованості, що є предметом взаємних зобов'язань. При цьому даний вид припинення зобов'язань дає змогу також зменшити фінансове навантаження взаємно зобов'язаних сторін за рахунок економії як витрат на здійснення розрахунків, так і витрат, пов'язаних з виконанням зобов'язань.

З огляду на зазначене **метою** даної статті є розкриття сутності зарахування зустрічних однорідних вимог з метою уточнення його визначення та систематизації загальнотеоретичних умов застосування.

До відносин щодо припинення господарських зобов'язань, в тому числі шляхом зарахування, застосовуються статті ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України (ст. 202 ГК України¹).

Так, відповідно до ст. 203 ГК України господарське зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічної однорідної вимоги, строк якої настав або строк якої не зазначений чи визначений моментом витребування.

Стаття 601 ЦК України², в свою чергу, встановлює, що зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. Тож вона передбачає загальне правило, яке при неплатоспроможності боржника застосовується з урахуванням законодавства про банкрутство.

Отже, задля застосування зарахування мають бути наявні три умови:

– по-перше, вимоги сторін мають бути зустрічні. Зустрічні – це такі вимоги, що впливають з двох різних зобов'язань між двома особами, де кредитор одного зобов'язання є боржником іншого. Те саме повинно бути і з боржником;

– по-друге, вимоги мають бути однорідні (гроші, однорідні речі). Однорідні – це такі вимоги, предметом яких є майно, визначене родовими ознаками. Можна зарахувати грошовий борг проти грошового, але не можна, наприклад, утримувати чужу річ за грошовий борг власника цієї речі. Частіше зарахуванням погашаються зустрічні грошові вимоги³.

Воно неможливе, якщо предметом зустрічних вимог є індивідуально визначені речі. При цьому слід мати на увазі таке: якщо сторони з метою проведення зарахування своєю домовленістю змінять предмет вимог (наприклад, оцінять речі, послуги тощо в грошах), то така «однорідність» не відповідає вимогам ЦК і зарахування буде неможливим⁴;

– по-третє, необхідно, щоб за обома вимогами уже настав строк виконання зобов'язання. Не можна зобов'язання, виконання якого прострочено, протиставити зобов'язання, якому строк ще не настав, а, може, й ніколи не настане. З цієї ж підстави кредитор за безумовним зобов'язанням не зобов'язаний приймати до зарахування умовне зобов'язання⁵.

До зарахування може бути пред'явлена й вимога, строк якої не встановлено або яка підлягає виконанню за першою вимогою кредитора⁶. В даному випадку має місце фікція: особа, заявляючи свою вимогу про виконання, одразу ж припиняє її заявою про зарахування.